

УДК 904(477.86-22Крилос)

Тарас Ткачук,
кандидат історичних наук,
завідувач відділу археології
Національного заповідника «Давній Галич»

Андрій Фіголь,
науковий співробітник відділу археології
Національного заповідника «Давній Галич»

Ігор Креховецький,
науковий співробітник Відділу археології
Національного заповідника «Давній Галич»

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБОРОННОГО ВАЛУ В с. КРИЛОС

У статті йдеться про результати археологічних досліджень оборонного валу Крилоського городища, археологічною експедицією Національного заповідника «Давній Галич». Виявлено фрагмент валу культури Голігради.

Ключові слова: культура Голігради, Галич, вал, зооморфні фігурки.

Оборонні укріплення в с. Крилос (літописний Галич) коротко розглядаються у роботах Б. Томенчука, В. Ляска, Н. Білас, В. Барана, С. Терського, Р. Могитича, М. Каші та О. Джеджори (Омельчук 2016, с.48).

Краківським археологом Т. Земенецьким проаналізовано та складено план цих оборонних укріплень (Омельчук 2016, с. 49).

Детальний топографічний план оборонних укріплень та заміри Крилоського городища описані у книзі «Княжий Галич» Я. Хмільевським та Л. Чачковським (Хмільевський, Чачковський 1938, с. 52-55).

У 1980-х роках В.Ауліхом описано оборонне і природне укріплення Крилоського городища як мисоподібне, із західної сторони захищене урвистим берегом річки Луква, зі східної сторони глибоким яром Мозолевого потоку, з півдня захищене штучною оборонною лінією з потрійних валів та ровів (Коваль 2016, с.214).

Аналіз. У 2024 році археологічною експедицією Національного заповідника «Давній Галич» у 2024 році, проведено дослідження оборонного валу Крилоського городища (дитинець княжого Галича XII-XIII ст.), зроблено розріз валу по осі північ-південь. Закладено траншею довжиною 16 м шириною 2 м у південній частині Крилоського городища (рис. 1, 2). Верхня частина валу була зрізана під час облаштування дороги у 1937-1938 рр.

Шість метрів північної частини траншеї розкопані до материка на глибину 1,5 м. Нижній шар темного кольору висотою 60 см мав похилтий схил на південь. На цьому шарі залягав шар сірого кольору товщиною 60 см. Він також полого понижувався на південь. У північній частині траншеї на сірому шарі знаходився сильно перепалений шар товщиною 10 см. У північній частині траншеї на цій глибині (30 – 35 см) виявлено скупчення річкового каменю (рис. 3, 4). Тут також знайдені фрагменти ліпної кераміки і фігурки голіградської культури. У південній частині траншеї помітно чотири підсіпки товщиною близько 20 см з прошарками сірого ґрунту (рис. 2). Тут знайдені незначні фрагменти кружальної кераміки княжої доби (XII-XIII ст.).

У північній частині в культурному шарі на глибині 35 см виявлено велику кількість фрагментів ліпної кераміки голіградської культури. «Столовий» посуд з однієї сторони чорнолощений, з іншої – загладжений. «Столовий» і «кухонний» посуд має домішки шамоту (рис. 5, 6). Знайдено також малу банкоподібну посудину закритого типу, світло-сірого кольору, вона частково пошкоджена у верхній частині. Серед знахідок маємо глиняну фігурку бичка висотою 31 мм і довжиною 43 мм. Спина вигнута, задня частина піднята, висота в холці 23 мм, холка широка, шия потовщена і коротка. Підгрудок у вигляді поздовжнього виступу на ший. Довжина тулуба 30 мм. Хвіст короткий, товстий, відбитий. Ноги конусоподібні, відбиті (рис. 7, 8). Фігурка другого глиняного бичка

має висоту 26 мм і довжину 47 мм. Спина вигнута, задня частина піднята. Холка та частина голови з рогами - відбита. Морда масивна, передня частина - відбита. Хвіст - відбитий, задня права та передня ліва ноги - відбиті до тулуба. Задня ліва та передня права — масивні, короткі, частково відбиті (рис. 9).

Подібні фігурки виявлені під час проведення досліджень голіградських поселень у Подністер'ї на городищах Кривче та Лисичники. Ю. Малєєв розглядає їх як фігурки свиней. (Малєєв 2007, с. 67). Перші знахідки голіградської зооморфної пластики розглядалися як скульптурки коней (Малєєв 2007, с. 65).

Серед знахідок в Крилосі є ще два фрагменти зооморфної пластики. Перший фрагмент зооморфної фігурки має відбиту задню частину. Висота збереженої частини 3 см, довжина – 1,8 см. Морда коротка у вигляді подовгастого виступу. Роги масивні, відбиті - різних розмірів. Ноги масивні, короткі, відбиті – різних розмірів (рис. 10). Другий фрагмент має вигляд відбитої ноги тварини висотою 30 мм зі стопою 11 x 7 мм з трьома кігтями. На задній частині від стопи зображено волосся у вигляді трьох валиків (рис. 11).

Цікавою є знахідка коліщатка від модельки возика (?) діаметром 25 мм, товщиною 12 мм – з отвором в центрі (рис. 12). Виявлено також гральну фішку висотою 12 мм. Верхня частина – відбита, нижня – розширена, шириною 15 мм. По колу у верхній частині вона заглажена. (рис. 13).

Дискусія. У зооморфній пластичці зображували переважно домашніх тварин. За вивченням остеологічних матеріалів, на поселеннях переважали кістки бика, коня, кози, свині домашньої та оленя благородного (Малєєв 2007, с. 70).

І. Свешніков зооморфну пластику пов'язує з віруваннями носіїв голіградської культури. На основі досліджень ним створена типологія цих фігурок, окреслені морфологічні риси зооморфної пластики та розглянуто питання духовного життя голіградців (Свешніков 1998).

Л. Крушельницька досліджувала солеварні голіградського періоду, споруди виробничого характеру та дерев'яну криницю-відстійник для соляної ропи. Вони були розташовані біля джерел з соляною ропою, вздовж північних схилів Карпат (Лоева І. ІІ, Текуча І-V, Гнилиця, Гірське) та внизу Подністер'я, де трапляються соляні джерела. Досліджено житлові та господарські споруди, які поділені на два типи: до раннього віднесені наземні квадратні та овальні, до пізнього - заглиблені прямокутної та овальної форми (Бандрівський, Кобаль, Крушельницька та ін. 1993, с.65.). В с. Лоева Надвірнянського району Івано-Франківської області вперше вивлено найранішу солеварню з відкритих у Карпатах (Бандрівський, Кобаль, Крушельницька та ін. 1993, с. 59.).

Сліди поселень голіградської культури трапляються під час археологічних розкопок та розвідок на території довкола сучасного Галича.

У 1934 році Я. Пастернак під час археологічних розкопок Галичиної могили в с. Крилос, ур. Качків знайшов фрагменти чорної з однієї сторони кераміки, яка належала до культури Голігради (Пастернак 2022, с.75). Культурний шар голіградської культури знайдено під час повторних досліджень Галичиної могили В. Бараном та Б. Томенчуком у 1990-х роках (Томенчук 2008, с. 509).

Під час археологічних розвідок та шурфувань відділу археології на території Національного заповідника «Давній Галич» співробітники виявили фрагменти ліпного та чорнолощеного посуду, які підтверджують наявність поселень голіградської культури. Зокрема, археологи проводили дослідження таких місць:

1. У 2015 році між селами Тустань та Дубівці, біля р. Дністер (Креховецький 2016, с. 5).
2. У 2015 році в м. Галич, ур. Залісця (Креховецький 2016, с. 9).
3. Під час розвідок у 2015 році на північ від с. Сілець (Тисменицького р-ну Івано-Франківської області) на схід від джерела Духова криниця, на північному схилі сухої балки (Креховецький 2016, с. 9-10).
4. У 2018 році, закладено траншею 10 м довжини та 1,5 м ширини під час дослідження фундаментів церкви Успіння Пресвятої Богородиці (с. Крилос), у якій виявлено культурний шар культури Голігради (Креховецький 2019, с. 8-19).
5. У 2019 році під час археологічних розвідок біля сіл Сапогів та Комарів (Креховецький 2020, с. 6).
6. У 2019 році між селами Залуква і Крилос (ур. Сад) під час археологічного шурфування багатшарового поселення (Креховецький 2020, с. 6).
7. Біля с. Ганусівка (Тисменицький район, Івано-Франківська область) на високому плато на поверхні виявлено фрагменти посуду культури Голігради (Креховецький 2019, с. 9).

Висновки. Археологічні знахідки свідчать про наявність голіградських поселень на території Національного заповідника «Давній Галич». Поселення у с. Крилос у той час мало укріплення у

вигляді валу. Ці поселення перспективні для майбутніх археологічних досліджень початку залізного віку на Прикарпатті.

Подяки. Автори дякують кандидату історичних наук Я. Яковинишин за допомогу літературою про зооморфні фігурки культури Голігради.

ЛІТЕРАТУРА

- Бандрівський, М., Кобаль, Й., Крушельницька, Л., Павлів, Д., Попович, І., Сулик, Р., Філіпчук, М., Чопек, С. 1993. *Пам'ятки Гальштатського періоду межиріччя Вісли, Дністра і Прип'яті*. Київ, с. 56-160.
- Завітій, Б. 2011. Городища ранньозалізного віку у верхньому і середньому Подністер'ї. *Вісник інституту археології*. Вип. 6. Львів, с. 3-51.
- Коваль, І. 2016. Вітольд Ауліх та археологічні студії княжого Галича. *Галич. Збірник наукових праць*. Серія 2. Випуск 1. Івано-Франківськ.
- Креховецький, І. 2016. *Звіт про результати археологічних розвідок на території Національного заповідника «Давній Галич» у 2015 р.*
- Креховецький, І. 2019. *Звіт про результати археологічних робіт на території Івано-Франківської обл., Галицького р-ну, Національного заповідника «Давній Галич» у 2018 році.*
- Креховецький, І. 2020. *Звіт про результати археологічних робіт на території Івано-Франківської обл., Галицького р-ну, Національного заповідника «Давній Галич» у 2019 р.*
- Малєєв, Ю. 2007. Зооморфна пластика племен Голіградської групи у Подністер'ї. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 11, с. 65–76.
- Омельчук, Б. 2016. Історія дослідження оборонних укріплень княжого Галича. *Військово-науковий вісник*. Вип. 25. Львів, с. 47-58.
- Пастернак, Я. 2022. Старий Галич. *Галич. Збірник наукових праць*. Серія 2. Випуск 8. Івано-Франківськ. с. 336.
- Свешніков, І. 1998. До питання про характер вірувань племен голіградської групи. *Волино-Подільські археологічні студії. Пам'яті І. К. Свешнікова (1915-1995)*. Львів, с. 11-17.
- Томенчук, Б. 2008. Археологія городищ Галицької землі. *Галицько-Буковинське Прикарпаття. Матеріали досліджень. 1976–2006 рр.* Івано-Франківськ. с. 695.
- Чачковський, Л., Хмілевський, Я. 1938. *Княжий Галич*. Станиславів.

Taras Tkachuk,

PhD, Head of the Department of Archaeology
of the National Reserve «Ancient Halych»

Andrii Figol,

Researcher of the Department of Archaeology
of the National Reserve «Ancient Halych»

Ihor Krekhovetskyi,

Researcher of the Department of Archaeology
of the National Reserve «Ancient Halych»

ARCHAEOLOGICAL STUDIES OF THE DEFENSIVE WALL IN KRYLOS VILLAGE

The article deals with the results of archaeological research of the defense wall of the Krylos settlement by the archaeological expedition of the National Reserve «Ancient Halych». A fragment of the defense wall of the Holigrad culture was discovered.

Keywords: Holigrady culture, Halych, shaft, zoomorphic figurines

*Рис. 1. Місце розташування
траншеї на валу
Крилоського городища*

*Рис. 2.
Траншея на валу
Крилоського
городища*

Рис. 3. Кам'яна конструкція на валу часу культури Голігради

Рис. 4. Кам'яна конструкція на валу часу культури Голігради

Рис. 5. Фрагменти ліпної кераміки культури Голігради

Рис. 6. Фрагменти ліпної кераміки культури Голігради

Рис. 7. Глиняна фігурка бичка. Культура Голігради

Рис. 8. Глиняна фігурка бичка.
Культура Голігради

Рис. 9. Глиняна фігурка бичка. Культура Голігради

Рис. 10. Фрагмент глиняної фігурки
бичка. Культура Голігради

Рис. 11. Фрагмент глиняної
фігурки. Культура Голігради

Рис. 12. Глиняне колісцечко.
Культура Голігради

Рис. 13. Гральна фішка (?).
Культура Голігради